

Svar på remiss "Ett särskilt hedersbrott" – SOU 2020:57 2021-01-19

Dnr Ju2020/03640

Origo är ett resurscentrum mot hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms län. Origo är ett myndighetsgemensamt samarbete mellan kommunerna i Stockholms län, Region Stockholm och Polisregion Stockholm. Vi erbjuder stöd och vägledning till ungdomar, konsultativt stöd, vägledning och utbildning till yrkesverksamma.

Remissvar SOU 2020:57

Vi tillstyrker ändringen i lagen (1988:688) om kontaktförbud och förslaget om ändring i lagen (2005:225) om rättsintyg. Vi tillstyrker också att fridskränkingsparagrafen (BrB 4:4 a) och olaga förföljelse-paragrafen (BrB 4:4 b) omfattar även brott enligt BrB kapitel 5. Dessa förändringar kan få viktiga effekter vid utredningar som gäller hedersrelaterat våld och förtryck.

Vi är däremot tveksamma till förslaget om ett nytt hedersbrott. Vi befarrar att den normgivande effekten kommer att utebli eftersom brottet är så komplicerat att det dels är svårt att förstå och dels kommer att omfatta ett mycket litet antal ärenden. Dessa två faktorer gör att det nya brottet saknar genomslagskraft. Vi föredrar den ordning som är nu, där många olika handlingar kan betecknas som hedersbrott så länge det finns ett hedersmotiv. Vi tycker i vart fall inte att förslaget ska genomföras innan effekterna av ny lagstiftning från 2020 har kunnat utvärderas.

Berör det nya hedersbrottet ett tillräckligt stort antal ärenden för att införandet ska vara berättigat?

Vår tveksamhet till förslaget hänger starkt ihop med det förmodade antalet mål som kommer att nå domstol. Därför börjar vi med att resonera kring utredningens uppskattning av volymer.

Under avsnitt 11.4.1 har utredningen uppskattat att det kan röra sig om 20 befintliga mål per år, plus tio helt nya mål som ska tillkomma genom förslagets signalverkan. Vi menar att uppskattningen om 20 mål framstår som en betydande felräkning. Att tio helt nya mål skulle tillkomma har vi också svårt att se. Det är oklart vad båda dessa antaganden grundar sig på. Vi efterlyser en noggrannare beräkning. Eftersom den nya lagstiftningen från 2020 – BrB 29:2 pt 10 – kommer att visa hur många ärenden som omfattar hedersmotiv finns det goda skäl att vänta med ytterligare förändringar i lagstiftningen tills vi sett effekterna av den.

SOU 2018:69 har estimerat att hederskomponenten ska förekomma i 45 domar per år och vi utgår nu från att den beräkningen är rimlig. För att få fram hur många av dessa 45 som kan omfattas av det nya hedersbrottet behöver vi först ta bort de grövsta brotten.

Hur många är det? Sedan i juli 2020 har det kommit åtminstone två domar i hedersärenden som rör mord. Vi räknar lågt och tar bort 4 mål för grövre brott, kvar blir då 41. Vi går vidare och sällar ut ärenden där samma gärningsperson kan åtalas för minst tre olika brottstillfällen. Hur många är det? Det är svårt att gissa, men det är rimligt att jämföra med andelen fridskränkingsbrott relativt till enstaka brott i samma kategori och i nära relation. Utifrån officiella siffror från BRÅ kan det i så fall röra sig om knappt ett av tio anmälda ärenden*. Baserat på detta skulle kanske 4 av de hedersrelaterade domarna omfattas av det föreslagna hedersbrottet.

Som utredningen konstaterar på sidan 287-288 är det dessutom "endast de fall i vilka gärningsperson och brottsoffer inte är närstående /.../ som kommer att omfattas av den straffskärpande effekten som vårt förslag syftar till". Nästa viktiga fråga blir därför: Hur många av ovanstående 4 ärenden utförs av en person som inte räknas som närstående? Finns det något belägg för att det rör sig om ens ett ärende per år, i snitt?

Vår polisiära erfarenhet är att de flesta hedersbrott som anmäls begås inom nära relation, och att det generellt är mycket svårt att bevisa (minst) tre brottsliga gärningar inom en tidsram som inte är för lång eller för kort för att domstolen ska anse att de varit led i en upprepad kränkning. Inte sällan utreder polisen grov fridskränkning, men det som kommer till åtal i slutändan är t ex ett olaga hot och en misshandel. Även när man faktiskt åtalar för grov fridskränkning tenderar något brottstillfälle att falla, och därmed fridskränkingsbrottet. Som exempel kan nämnas domen från Hovrätten över Skåne och Blekinge i mål B 2859-20. Där har man gått till åtal med ett fridskränkingsärende med tydligt hedersmotiv, där bevisläget var ovanligt gott eftersom det fanns tre målsägare som delvis kunde bekräfta varandras utsagor. Ändå ogillades åtalet om fridskränkning för två målsägare av tre.

De beräkningar vi har gjort är naturligtvis osäkra, och det är lätt att hamna i antaganden. Vi konstaterar ändå att utredningen inte redovisar hur man kommit fram till estimeringen om 20 ärenden årligen, och att den beräkningen framstår som uppenbart felaktig. Vi skulle gärna se att man avvaktar ett statistiskt underlag på hur många fällande domar som finns att vänta i just det här segmentet. Som vi ser det är volymen avgörande för hedersbrottets berättigande. Med ett försumbart antal domar kan man inte åstadkomma någon kraftig markering eller uppnå en normgivande effekt.

Det nya hedersbrottet jämfört med befintlig lagstiftning

Vi är eniga med utredningen om att det är viktigt att markera starkt mot hedersrelaterat våld och förtryck. Vi menar dock att lagstiftaren har gjort just det med den nya lagstiftning som har kommit under 2020 - barnäktenskapsbrott, utreseförbud och den nya straffskärpningsregeln i brottsbalken 29:2 pt 10, som lyfter fram hedersmotivet som försvårande.

Inga nya handlingar blir straffbara enligt utredningens förslag. Frågan blir då vad det nya förslaget tillför. Det här är våra slutsatser:

1. Ett ökat straffvärde för ej närstående förövare

Såvitt vi kan se kan förslaget innebära att ett mycket litet segment av redan straffbara handlingar får ett högre straffvärde. Detta gäller de fall när en person som *inte är nära anhörig* kan lagföras för *upprepade* brott mot en person. I praktiken behöver man kunna bevisa *minst tre* olika straffbara handlingar för att nå upp till samlingsbrottet hedersbrott. Vår uppfattning är alltså att dessa kriterier kommer att uppfyllas ytterst sällan (se ovan).

Vi tycker i princip att det är bra att ej närstående omfattas, men om antalet fällande domar blir mycket litet är det svårt att se att den nya lagen ska få en ny normgivande effekt. Det är inte enbart antalet fällande domar som avgör den normgivande effekten. Lag (1982:316) med förbud mot könsstympning har visserligen inte givit särskilt många fällande domar, men den reglerar handlingar som annars inte skulle vara straffbara på ett självklart sätt. Därigenom kan den ha en viktig normgivande effekt. Gärningar som innefattar våld, hot och tvång med mera är däremot redan straffbara, och BrB 29:2 utgör redan nu en markering mot hedersmotivet.

Vi tycker att möjligheten till ett ökat straffvärde för ej närstående kan rättfärdiga ny lagstiftning ifall den omfattar ett någorlunda märkbart antal fall. Vi bedömer att den inte kommer att göra det. Ett ökat straffvärde för ej närstående talar alltså för förslaget i teorin, men inte i praktiken.

2. I praktiken ett minskat straffvärde för närstående förövare?

Ett segment där man kan förvänta sig ett större antal fällande domar är de ärenden där förövaren räknas som närstående till offret. Som exempel kan man ta en mamma som slår och hotar sin dotter i syfte att hindra dottern från att umgås med pojkar. I exemplet ingår omständigheten att det finns tillräcklig bevisning för att åtala mamman för tre skilda brottstillfällen. Om vi förstår det hela rätt skulle den här mamman i dagens läge kunna fällas för grov fridskränkning, och med tillämpning av BrB 29:2 skulle straffvärdet kunna hamna något över straffminimum. Om utredningens förslag om ett särskilt hedersbrott går igenom skulle samma mamma istället kunna fällas för hedersbrott. Straffminimum är då detsamma som för grov fridskränkning, men i det här läget kan inte BrB 29:2 tillämpas eftersom det skulle bryta mot förbudet mot straffvärdemässig dubbelräkning.

I utredningen står det (s. 181) att det "*bör* stå domstolen fritt att - med stöd av allmänna principer för straffvärdebedömning - bedöma straffvärdet som högre än om närståendenaspekten skulle ha saknats". Utan att veta riktigt vilka allmänna principer som avses här ställer vi oss skeptiska till att det här kommer att bli verklighet, i synnerhet om främst anhöriga kommer att dömas för hedersbrott. Risken är, som vi ser det, att straffet i praktiken skulle bli lägre på grund av den nya paragrafen. Ett minskat straffvärde för närstående förövare tycker vi vore olyckligt. Det talar mot förslaget.

3. Ett nytt namn

Ett tredje värde som utredningens förslag tillför är att brott med hedersmotiv i vissa fall får ett nytt namn - hedersbrott.

Under den tid vi har arbetat med remissvaret har vi ofta slagits av att det nya brottet innehåller många parametrar och därför är svårt att beskriva på ett enkelt sätt. Definitionen är snäv och krånglig: Det ska omfatta ett hedersmotiv men det gäller inte de grövsta brotten, utan endast dem som omfattas av fridskränkingsparagrafen. Det gäller inte all sådan brottslighet heller, utan endast de fall där man kan bevisa att en viss förövare gjort sig skyldig till upprepad brottslighet mot en viss målsägare. Alla dessa parametrar ska uppfyllas, annars blir det inte hedersbrott. Vi tycker att det här skapar förvirring och motverkar syftet med ett nytt namn. Är det inte hedersbrott om det inte är upprepade brott i den lägre delen av straffskalan? I det här avseendet tycker vi att den befintliga lagstiftningen är tydligare och bättre: All brottslighet med heder som motiv är extra straffbar, punkt. Detta motsvarar de utsattas verklighet.

Idag är ett antal handlingar straffbara i sig. Det är till exempel olagligt i de allra flesta sammanhang att utdela en örfil med uppsåt att orsaka smärta. Samhället har tagit avstånd från våld generellt och det omfattar även våld i uppfostringssyfte. Därtill har vi BrB 29:2, som utgör en extra markering i en rad situationer. I paragrafen finns bland annat ett extra skydd för de mänskliga rättigheterna (punkterna 7, 9 och 10) och barnets rättigheter (punkterna 3, 5 och 8).

Vi menar att det finns en likvärdighet här som är värd att behålla. Du ska för det första inte slå. För det andra ser samhället särskilt allvarligt på ett slag som utdelas i syfte att inskränka brottsoffrets mänskliga rättigheter, oavsett om det gäller hatbrott eller hedersbrott. Innan man rubbar den här symmetrin är det värt att fundera över om även våld mot HBTQ-personer eller rasistiskt våld ska få egna rubriceringar. Detta knyter an till vad utredningen skriver på sidan 127: "Det är av stor betydelse att nya bestämmelser utformas på så sätt att de står i samklang med befintliga bestämmelser, d v s så att summan av straffbestämmelser framstår som ett sammanhängande system och en helhet." Ett nytt namn på handlingar som redan är brottsliga är starkt utpekande. Det är både en fördel och en nackdel. Fördelen är den normbildande effekten - om den uppnås. Nackdelen är att man frångår principen att våld och andra brottshandlingar i sig ska fördömas, och att särskilt försvårande motiv behandlas enskilt, oavsett om det gäller t ex homofobi eller upprätthållandet av en oskuldsnorm (heder).

Vi tycker sammantaget att effekten av ett nytt namn talar emot förslaget.

Sammanfattning

I den verklighet våra utsatta ungdomar lever gör det föreslagna hedersbrottet i bästa fall en obetydlig skillnad. Typsituationen, som det nya brottet inte reglerar, är att en ung person blir utsatt av flera olika förövare som agerar i samförstånd med ett gemensamt motiv. En ung flicka kan exempelvis begränsas och kontrolleras av sina föräldrar, sin bror, en morbror och en kusin. Några av dem är närstående i fridskränkingsparagrafens

mening, men inte alla. De utövar kontroll och förtryck genom en rad olika handlingar, varav en del är straffbara, men inte alla. Enligt vår uppfattning är det inte förändringar i brottsbalken som fattas. Lagstiftningen finns på plats, inklusive straffskärpningsregeln i BrB 29:2 pt 10, som särskilt fördömer hedersbrott. Det som saknas är kompetens och utredningsförmåga hos polis och socialtjänst och förmågan hos samhälle och skola att upptäcka den utsattes situation.

Vi vill att man anstår med ny lagstiftning kring hedersbrott till dess att effekterna av år 2020:s lagstiftning hunnit landa. Först därefter kommer det att bli tydligt om det nya hedersbrottet har relevans eller ej.

*Vi har gjort en snabb beräkning baserat på följande siffror:

Antal anmälda grova fridskränkingsbrott mot vuxna (män och kvinnor) 2019, nationellt: 2006 st. Antal anmälda brott mot närstående vuxna som skulle kunna ingå i grov fridskränkning/grov kvinnofrid (misshandel, olaga hot, ofredande, sexuellt ofredande, olaga identitetsintrång) 2019, nationellt: 19409 st.